

Galambos István – Schmidt Dávid

A MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUM TÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYÉNEK (COLLECTIONES HISTORICAE) RÓMER FLÓRIS ÁLTAL GYŰJTÖTT HERBÁRIUMI LAPJAI II.

JAVÍTÁSOK, KIEGÉSZÍTÉSEK ÉS PÓTLÁSOK

A Rómer-emlékévként alkalmából vándorkiállítás, több konferencia és számos tanulmány foglalkozott a sokoldalú tudós, Rómer Flóris életével, munkásságával. Fennmaradt botanikai gyűjtései közül a szerzők elsőként a Magyar Természettudományi Múzeum Történeti Gyűjteményéből (Collectiones Historicae) előkerült gyűjteményrész Rómer által gyűjtött lapjait dolgozták fel és tették közzé. (Galambos – Schmidt 2015) A megjelenés óta eltelt egy év legfontosabb eredménye, hogy sikerült tisztázni e kollekciónak valószínű eredetét. Ezen túlmenően fény derült néhány — korábban megoldatlan — földrajzi név helyére, így a „Mai településhatár” mezőjük kitölthetővé vált, valamint kis számú olvasási, gépelési hibát javítottunk. A gyűjteményrész magyar gyűjtői közül Ebenhöch Ferenc helyett Hazslinszky Frigyes írandó, mivel Ebenhöch által jegyzett gyűjtés a lapok között nem szerepel. A részben hibás leválogatás folytán a 329 növényt tartalmazó gyűjteményrészből még 17 Rómer által gyűjtött lap került elő. Tanulmányunk második felében ezek adatait közöljük, s ennek figyelembe vételével a hivatkozott cikk fontosabb adatait módosítjuk. Javításainkat, pótlásainkat az érvényes taxonnevek betűrendjében adjuk meg.

A Rómer-lapokat tartalmazó gyűjteményrész eredete

Tárgyban folytatott első közlésünket követően bukkantunk rá azokra az irodalmi forrásokra, melyek segítettek tisztázni a gyűjtemény eredeti tulajdonosát. A Magyar Királyi Természettudományi Társulat Növénytani Szakosztálya a XX. század első felében havi rendszerességgel tartotta szakosztályi üléseit, ahol botanikai témájú előadások hangzottak el. Ezekről a Szakosztály által kiadott Botanikai Közlemények Szakosztályi Ügyek rovata rendszeresen beszámolt, összeállítója a Szakosztály mindenkori jegyzője volt. E rovatban találtunk rá arra az előadás ismertetésre (Zólyomi 1942), mely az első nyom volt a gyűjteményrész eredeti tulajdonosának tisztázására. Zólyomi Bálint „Rómer Flóris hansági növényei” címen tartott előadást. „Mintegy 200 lap dunántúli és pozsonyi növény van pontosan termőhellyel ellátva, ezeket Rómer 1844–48. között gyűjtötte főleg Győr, Sopron és Pozsony megyékben.” — írja Zólyomi (1942, 206.), megjegyezve, hogy a lapok id. József Károly Lajos főherceg (1833–1905) gyűjteményének részei, melyet fia József Ágost főherceg (1872–1962) ajándékozott a jogelőd Magyar Nemzeti Múzeumnak. Mivel adatai megegyeztek az ismeretlen származású gyűjteményrész általunk fel dolgozott Rómer-lapjainak adataival, joggal feltételeztük, hogy ugyanezen gyűjte-

ményről van szó. A hozzászólások között a következőt lehet olvasni: „Dr. Jávorka Sándor megjegyzi, hogy József Károly Lajos főherceg gyűjtésében a *Jasminum fruticans* is megvan Budáról, sokkal régebbi időből (1847), mint amikorról irodalmunk először említi. Ekkor a főherceg csak 13 éves volt, valószínű tehát, hogy e növényt is Rómer Flóris vezetése mellett gyűjtötte.” (Zólyomi 1942, 207.)

Feldolgozva e korábban ismeretlen eredetű gyűjteményrész nem Rómer által gyűjtött lapjait, sem id. József Károly Lajos főherceg gyűjtéseivel, sem pedig a *Jasminum fruticans* herbáriumi lapjával nem találkoztunk. Ezt követően megkerestük Barina Zoltánt, az MTM Növénytar kurátorát, aki megerősítette, hogy József főherceg herbáriuma a Történeti Gyűjtemény része. (Barina ex litt.) Tovább kutatva ráleltünk Jávorka (1942) cikkére, mely ismerteti a gyűjteményt. Ezután átnéztük a két herbáriumi szekrényből álló cca. harminckét rekeszt felölelő Történeti Gyűjteményt, s megállapítottuk, hogy a nádor család növénygyűjteménye (Jávorka 1942) más korabeli gyűjtők faszcikuluszainak közbeékelődésével több, egymástól távoli polcon található. Mivel az előkerült 207 Rómer-lap és a 121 korabeli gyűjtő faszcikuluszain — eltérően a nádor családtól származó egyéb kötegektől — nem volt feltüntetve a tulajdonos (ajándékozó) személye, így annak származására csak az irodalmi forrásokból (Zólyomi 1942, Jávorka 1942) derülhetett fény.

Átnézve a nádor család máig rendezetlen, feldolgozatlan gyűjteményét, jól látható volt, hogy a család tagjai erősen vonzódtak a Scientia amabilis felé, mivel több családtag gyűjtései is megjelennek az átadott herbáriumban. Eddigi kutatásaink alapján úgy véljük, hogy a 190+17 Rómer-lap (Galambos – Schmidt 2015 és jelen közlemény) valamint a feldolgozott 121 cserepéldány (Galambos – Schmidt 2017a) Rómer magángyűjteményének részét képezték, melyet tanítványának ajándékozott. Rómer természettudományos magángyűjteményének más részei — közte herbáriumi lapok is — a budapesti katolikus főgimnázium természetrajz szertárát gyarapították. (Galambos – Schmidt 2017b) Ezt erősíti az is, hogy Polgár Sándor (1941) 1910-ben átnézte a budapesti katolikus gimnázium természetrajz szertárát, ahol nem talált Rómertől származó, Győr megye flórájához felhasználható lapokat, nem is találhatott, mert ezek a főhercegi gyűjteményben lappangtak.

A más gyűjtőktől származó 121 lap Rómer botanikai szakmai kapcsolatrendszerét tükrözi. A nádor család tagjai saját kezűleg gyűjtenek, idegen gyűjtők lapjai — eltekintve egy Ceylon szigetéről származó páfrány anyagtól és Rómer magángyűjteményének részletétől — herbáriumukban nem találhatók.

Javítások és kiegészítések

***Achillea distans* Waldst. et Kit. ex Willd.**

Az érvényes taxonnévben Waldst. helyesen Waldst.

***Astragalus asper* Wulfen**

A cédula szövege, helyesen Habern, a mai településhatár Bratislava, v. ö. az *Orchis ustulata* L.-nél írtakat.

***Bassia crassifolia* (Pall.) Soldano**

A cédula szövegében szereplő német előjáró in helyett *im*. Ugyanezen cédulánál Hermann Róbert (ex verb.) szerint a *Gödölle* szó Gödöllő helységnevet takarja. Ez első hallásra nem látszott valószínűnek, mivel más Pest körüli gyűjtésével nem találkoztunk. A gyűjtési dátumokat időrendbe állítva azonban rekonstruálható Rómer hozzávetőleges mozgása. 1848 augusztusában egy hansági lapja van (BP739965) majd a Tátrába indul, ahol ugyanezen hónapból 19 lapja maradt fenn a gyűjteményben (BP739645; BP739777; BP739779; BP739793; BP739816; BP739821; BP739834; BP739845; BP739846; BP739848; BP739851; BP739853; BP739867; BP739870; BP739891; BP739904; BP739912; BP739956; BP739983). Szeptember elején még a Tátrában van, amit két lap bizonyít (BP739817; BP739933), majd egy lapja van ugyanezen hónapban Tihanyból (BP739802). A Tátrába menet Pesten és Gödöllőn keresztül utazott, innen ered kérdéses lapja (BP739904).

***Blackstonia acuminata* (W. D. J. Koch et Ziz) Domin**

A cédula szövegében a Rittsee szó helyesen *Kittsee*, ezért a ma érvényes településhatár Kittsee (Köpcsény, Burgenland, Ausztria).

***Callitriche palustris* L.**

A cédulára írt szöveg helyes olvasata: *Tümpfel beim Eisenbründl*. Eisenbründl (Vaskutacska), mai nevén Železná studnička két tavacska a Kis-Kárpátokban Pozsonytól északra, a szlovák főváros közigazgatási területén.

***Dorycnium germanicum* (Gremli) Rikli**

A település mai neve, amely mellett az egykori vadaskert fekszik: Edelstal (Nemesvölgy, Burgenland, Ausztria).

***Gentiana pannonica* Scop.**

A cédulára írt szövegben kétszer egymás után szerepel az *in den* szövegrészlet. Egyik törlendő.

***Jovibarba globifera* (L.) J.Parn.**

A mai településhatár Balatombfüred helyesen Balatonfüred.

***Melampyrum barbatum* Waldst. et Kit.**

Az érvényes taxonnévénél Kit, helyesen Kit.

***Orchis ustulata* L.**

Zabliget földrajzi név Melecske Zsuzsanna (ex litt.) szerint Pozsonyligetfalu (Petržalka) keleti részének egykori megnevezése, szlovák neve Ovsište — a mai településhatár tehát Bratislava. E terület magyar neve Zabos(puszt) volt, Rómer gyűjteményében e hónapban Pozsony környéki lapok vannak. Lehetséges, hogy a Zabliget név ekkor Pozsonyligetfalu helyi elnevezése volt. Az I–III. katonai felméréseken (Térképek é. n.) e terület Habern néven szerepel. A Haber szó a zab nyelvjárási német megfelelője.

***Oreochloa disticha* (Wulfen) Link.**

Az érvényes taxonnévénél Wulfen) helyesen (Wulfen).

***Ornithogalum nutans* L.**

Herbáriumi revízió eredményeként az érvényes taxonnév mezőbe az *Ornithogalum bouchèanum* (Kunth.) Asch. írandó.

***Ranunculus circinatus* Sibth.**

A cédula szövege mezőben Eaab helyesen Raab.

***Rapistrum perenne* (L.) All.**

A cédula szövege mezőben Rittsen helyesen Kittsee. A mai településnév ezért helyesen Kittsee (Köpcsény, Burgenland, Ausztria).

***Rhinanthus alectorolophus* Pollich**

A növény céduláján (BP739805) található „Zwischen Saaten bei Schwarzwasser, Prsb. Com” a Pozsony környéki Čierna voda pri Bratislave települést jelöli, mely Pozsonyszőlőstől (Vajnory) ÉK-re található.

***Sagina nodosa* (L.) Fenzl**

A cédula szövegében Erlsen helyesen Erlen.

***Scutellaria galericulata* L.**

Mai településhatár: Bratislava.

***Tordylium maximum* L.**

Cédula szövege mezőben a Parndorfergarten helyesen *Paradiesgarten* (paradicsomi kert) így a gyűjtési hely településnévhez nem köthető.

Zannichellia palustris L.

Érvényes taxonnév *Zannichellia* helyesen *Zannichellia*.

Fenti kiegészítéseket, javításokat a hivatkozott cikk táblázati adatainak megfelelő elrendezésben az 1. táblázatban foglaltuk össze.

Pótlások

A korábban jelzett leválogatási hibát észlelve a gyűjteményrészből 17 Rómer Flóris által gyűjtött lap került még elő. Adataikat az első közléssel (Galambos – Schmidt 2015) azonos szerkezetben a 2. táblázat tartalmazza.

A lapok száma eggyel nőtt: 329, mivel a nem Rómer által gyűjtött lapok közül egy lapon két faj és két cédula volt található, szétválasztásuk indokolt (v. ö. Galambos – Schmidt 2017a; BP739761a,b). A felbukkant 17 lappal együtt a gyűjteményrész Rómer-gyűjtéseinek száma 207. A herbáriumi lapok típusainak száma a következőképpen módosult:

minden részében kézzel írt: 140 db

előnyomott etiketre írt: 55 db

a nyomdai úton előállított cédulák száma változatlan (2 db).

Az újonnan előkerült lapok az egyéb statisztikai adatok arányain lényegesen nem változtattak, ezért azokat nem frissítjük.

Összefoglalás

A korábban ismeretlen eredetű Rómer-lapokat tartalmazó gyűjteményrész tulajdonosát cikkünkben sikerült tisztázni, a korábbi cikk (Galambos – Schmidt 2015) adatait az elmúlt egy év során kikutatott adatokkal kiegészítettük, elütéseit és olvasati hibáit javítottuk, valamint az újonnan előkerült Rómer által gyűjtött 17 lapot pótlólag közöltük.

Köszönetnyilvánítás

Köszönetünket fejezzük ki Jakab Réka levéltárosnak (MOL, Veszprém Megyei Levéltár) a nehezen olvasható gót kézírású cédulák megfejtésében nyújtott segítségéért, Hermann Róbertnek és Melecske Zsuzsannának a földrajzi nevek azonosításában nyújtott segítségükért, valamint Barina Zoltánnak (MTM Növénytár) szóbeli közléséért.

1. táblázat
A korábban közölt (Galambos – Schmidt 2015) táblázat javításai, pótlásai

Érvényes taxonmév	Cédulára írt név	Cédula szövege	Mai településhatár	Gyűjtési idő	Azonosító
<i>Achillea distans</i> Waldst. et Kit. ex Willd.	<i>Achillea lanata</i> Spr.	Ballensteiner Schloss.	Borinka	1848.06.	BP739798
<i>Bassia crassifolia</i> (Pall.) Soldano	<i>Suaeda hirsuta</i> Nolte.	Gödölle im Sand.	Gödöllő	1846.08.	BP739904
<i>Blackstonia acuminata</i> (W. D. J. Koch et Ziz) Domin	<i>Chlora serotina</i> Koch.	Graben bei Kittsee.	Kittsee	1846.09.	BP739817
<i>Callitriche palustris</i> L.	<i>Callitriche verna</i> L.	Tümpfel beim Eisenbründl.	Bratislava	1847.06.	BP739794
<i>Dorycnium germanicum</i> (Gremli) Rikli	<i>Dorycnium pentaphyllum</i> Scop.	Edelstal, Thiergarten.	Edelstal	1846.06.	BP739832
<i>Gentiana pannonica</i> Scop.	<i>Gentiana pannonica</i> Scop.	Fünfsee in den Karpathen.	Tatranska Lomnica	1847.08.	BP739778
<i>Jovibarba globifera</i> (L.) J. Parn.	<i>Sempervivum globiferum</i> Mill.	Felsen bei Arács nächst Füred.	Balatonfüred	1845.08.	BP739953
<i>Melampyrum barbatum</i> Waldst. et Kit.	<i>Melampyrum barbatum</i> Kit.	Zwischen Saaten bei Pressburg.	Bratislava	1847.06.	BP739915
<i>Orchis ustulata</i> L.	<i>Orchis ustulata</i> L.	Zabliget.	Bratislava	1847.05.	BP739896
<i>Oreochloa disticha</i> (Wulfen) Link	<i>Oreochloa disticha</i> Link/Poa disticha Wulf.	Lomnitzer Spitze.	Vysoké Tatry	1846.08.	BP739853
<i>Ornithogalum boucheanum</i> (Kunth.) Asch.	<i>Ornithogalum nutans</i> L.	Mühlau beim Szvan.	Győr[Szentiván]	1846.04.	BP739898
<i>Ranunculus circinatus</i> Sibth.	<i>Ranunculus circinatus</i> Sibth.	Wasser und Uferform. An und in Gräben Raab.	Győr	1845.06.	BP739984
<i>Rapistrum perenne</i> (L.) All.	<i>Rapistrum perenne</i> All.	Zwischen Saaten. Kittsee.	Kittsee	1846.05.	BP739842
<i>Rhinanthus alectorolophus</i> Pollock.	<i>Alectorolophus hirsutus</i> All.	Zwischen Saaten bei Schwarzwasser, Prsb. Com.	Čierna Voda pri Bratislave	1847.07.	BP739805
<i>Sagina nodosa</i> (L.) Fenzl	<i>Spergula nodosa</i> Rchb.	Hanság, Brücke gegen dem Erlen.	0	1845.08.	BP739893
<i>Scutellaria galericulata</i> L.	<i>Scutellaria galericulata</i> L.	Hinterem Eisenbründl.	Bratislava	1846.05.	BP739901
<i>Tordylium maximum</i> L.	<i>Tordylium maximum</i> L.	Beim Paradiesgarten.	0	1847.06.	BP739772
<i>Zanichellia palustris</i> L.	<i>Zanichellia palustris</i> Mich.	Gräben bei Pogánsánc.	Súr	n. a.	BP739961

2. táblázat
Rómer Flóris által gyűjtött lapok pótlása (17 db)

Érvényes taxonnév	Cédulára írt név	Cédula szövege	Mai településhatár	Gyűjtési idő	Azonosító	Leg.
<i>Artemisia abrotanum</i> L.	<i>Artemisia abrotanum</i> L.	Tényei erdő.	Tényő	1844.08.	BP739970	Rómer Flóris
<i>Carthamus lanatus</i> L.	<i>Carthamus lanatus</i> L.	Tihany, sonnige Hügel.	Tihany	1845.09.	BP739830	Rómer Flóris
<i>Chaenorhinum minus</i> (L.) Lange	<i>Anthirrhinum minus</i> L.	Thebenerberg.	Devin	1847.06.	BP739790	Rómer Flóris
<i>Cyperus fuscus</i> L.	<i>Cyperus virescens</i> Hoffm.	Neusiedlersee Ufer bei Ilmic.	Illmitz	1844.08.	BP739950	Rómer Flóris
<i>Falcaria vulgaris</i> Bernh.	<i>Sium falcaria</i> L.	Beim Paradiesgarten.	0	1847.06.	BP739806	Rómer Flóris
<i>Kickxia spuria</i> (L.) Dumort.	<i>Anthirrhinum spurium</i> L.	Brachäcker bei Schiltern.	0	1847.06.	BP739820	Rómer Flóris
<i>Lactuca alpina</i> (L.) A. Gray	<i>Sonchus alpestris</i> L.	Granitwand im Felkauthale.	Starý Smokovec	1846.08.	BP739824	Rómer Flóris
<i>Orchis purpurea</i> Huds.	<i>Orchis fusca</i> Jacq.	Zámoly, diós, ritka.	0	1845.05. vége	BP739931	Rómer Flóris
<i>Quercus pubescens</i> Willd.	<i>Quercus pubescens</i>	Edelsthaler Thiergarten.	Edelstal	1847.07.	BP739850	Rómer Flóris
<i>Salix caprea</i> L.	<i>Salix caprea</i> L.	Grafenberg.	Grafenberg/Eggenburg	1847.04.	BP739826	Rómer Flóris
<i>Sisymbrium orientale</i> L.	<i>Sisymbrium columnae</i> Jacq.	Auf Aeckern.	0	1844.06.	BP739825	Rómer Flóris
<i>Thesium linophyllum</i> L.	<i>Thesium linophyllum</i> L.	In Weinbergen.	0	1845.06.	BP739809	Rómer Flóris
<i>Thlaspi arvense</i> L.	<i>Thlaspi arvense</i> L.	Auf Aeckern.	0	1845.06.	BP739810	Rómer Flóris

Érvényes taxonnév	Cédulára írt név	Cédula szövege	Mai településhatár	Gyűjtési idő	Azonosító	Leg.
<i>Trifolium dubium</i> Sibth.	<i>Trifolium filiforme</i> L.	Sonnige Hügel.	0	1847.06.	BP739808	Rómer Flóris
<i>Triglochin palustris</i> L.	<i>Triglochin palustre</i> L.	Sumpfwiesen.	0	1844.06.	BP739769	Rómer Flóris
<i>Veronica austriaca</i> subsp. <i>terucium</i> (L.) D. A. Webb.	<i>Veronica latifolia</i> L.	Sonnige Hügel in Edels-thaler Thiergarten.	Edelstal	1847.06.	BP739827	Rómer Flóris
<i>Veronica prostrata</i> L.	<i>Veronica prostrata</i> L.	Nyuler Gebirg.	Nyúl	1845.06.	BP739823	Rómer Flóris

IRODALOM

GALAMBOS István – SCHMIDT Dávid

- 2015 Magyar Természettudományi Múzeum Történeti Gyűjteményének (Collectio Historicae) Rómer Flóris által gyűjtött herbáriumi lapjai. *Arrabona* 51. 2013. (2015) 23–44.
- 2017a Rómer Flóris herbáriumi cserekapcsolatai a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytára Történeti Gyűjteményében fennmaradt magángyűjteménye alapján. *Arrabona* 52. 2014. (2017) 5–24.
- 2017b Rómer Flóris természettudományos magángyűjteményének sorsa. *Arrabona* 52. 2014. (2017) 35–42.

JÁVORKA Sándor

- 1942) A nádor-család növénygyűjteménye a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonában. *Botanikai Közlemények* 39. 635–638.

POLGÁR Sándor

- 1941) Győr megye flórája. *Botanikai Közlemények*, 38. 201–352.

Térképek

- (é. n.) A Habsburg-birodalom történelmi térképei. Az I-III. katonai felmérés 1763–1887. www.mapire.eu. 2016.11.24.

ZÓLYOMI Bálint

- 1942 Rómer Flóris hansági növényei. In: Boros Á. (összeáll.): Szakosztályi ügyek. Az 1942. évi június hó 11-én tartott 455. ülés. *Botanikai Közlemények* 39. 206–207.

**THE HERBARIUM PAGES COLLECTED BY FLÓRIS RÓMER
IN THE HISTORICAL COLLECTION OF THE BOTANICAL DEPARTMENT
OF THE HUNGARIAN NATURE HISTORICAL MUSEUM, PART 2**

CORRECTIONS, AMENDMENTS AND SUPPLEMENTS

This paper identifies the owner of the collection section containing Rómer-pages that were formerly held of unknown provenance, furthermore, it provides new information to the data of the previous paper (Galambos – Schmidt 2015) as well as corrections of the typing and reading errors and includes 17 recently found pages collected by Rómer.

István Galambos – Dávid Schmidt